

INTERNATIONELLT KRIMINOLOGISKT FORSKNINGSSAMARBETE – NYA MÖJLIGHETER OG PROBLEM

Av MARIANNE HÅKANSSON¹

Av naturliga skäl har jag valt den kriminalpolitiska sektorns behov av kriminologisk forskning och dess möjligheter att få dessa tillgodosedda som utgångspunkt för mina reflexioner om internationellt kriminologiskt forskningsarbete.

DET KRIMINALPOLITISKA DILEMMAT

Sedan år 1950 har i Sverige antalet polisanmälda brott ökat från 195 000 till knappt 1,2 miljoner. Enligt en prognos för brottsutvecklingen fram till år 2000, som Brottsförebyggande rådet (BRÅ) gjort, talar mycket för att antalet anmälda brott kommer att fortsätta att öka. Den årliga ökningstakten beräknas dock bli något lägre än under de senaste 20 åren.

Brottslighetens karaktär och utveckling varierer, inte bara mellan olika länder utan också inom länder och till och med inom större städer. Brottsligheten är till mycket stor del ett storstadsproblem. En analys som gjorts vid BRÅ utifrån olika typer av regioner i Sverige visar att skillnaderna mellan dessa är stora och att de tenderar att öka. Ju mer urbaniserad en region är desto högre brottsnivå per capita men också desto högre ökningstakt, dvs. skillnaderna mellan de mest och de minst urbaniserade regionerna tenderer att bli allt större.

Brottsligheten i Stockholms kommun uppvisar ökande skillnader i olika delar av staden. Ökningen har varit snabbast i innerstaden och i vissa ytterstadsområden. Det innebär att skillnaderna mellan dessa delar och andra storstadsmiljöer har ökat. Även om brottsligheten ökar i alla delar av staden, har de redan värst utsatta områdena fått de största ökningarna.

Fortsätter utvecklingen som hittills finns det risk för att det i vissa delar av Stockholm i ett längre perspektiv utvecklas områden som den "konventionella" befolkningen successivt söker sig ifrån. En sådan utveckling skulle ytterst kunna få till följd att brottslighet och drogmissbruk når en sådan nivå att kontrollen över dessa områden förloras och att det blir mycket svårt att vända utvecklingen.

Den skisserade brottsutvecklingen får naturligtvis konsekvenser för rättsväsendet. Så t. ex. har andelen upplärade brott successivt minskat. Av de an-

¹ Inledningsanförande vid Det 11. Nordiske Kriminalistmøde i København.

mälda brotten klaras mindre än en tredjedel upp. Uppklaringsprocenten sjunker stadigt för den traditionella brottsligheten. För vissa brottskategorier (t. ex. inbrott, stölder från motorfordon och cykelstölder) understiger uppklaringsprocenten 10 procent. För många brott ligger en möjlig uppklaringsnivå långt under 100 procent, även om de polisära utredningsresurserna flerfaldigas. Utökade polisresurser kan således inte lösa detta problem.

Om den negativa utvecklingen för brottsuppleringen fortsätter kommer följden inom en inte alltför avlägsen framtid bli att polisen i princip endast utreder brott där gärningsmannen är känd. Allvarliga brott som mord, rån och våldtäkt kommer dock alltid att prioriteras. Polisen och övriga rättsväsendet kommer således generellt sett att koncentrera sig på den grövre brottsligheten, på bekostnad av övrig brottslighet, även sådan där en uppläkning i och för sig ligger inom möjligheternas ram. En sådan utveckling skulle kunna verka befrämjande på brottsligheten, även den grövre, eftersom den vanligtvis utvecklas från den lindrigare. På sikt kan utvecklingen innebära att polisen inte ens hinner utreda alla brott med känd gärningsman, vilket i sin tur kan få negativa konsekvenser för människors tilltro till rättsväsendet.

Utvecklingen kan få till följd att de resursstarka köper sig skydd till person och egendom, vilket i sin tur kan medföra en upptrappning av brottsligheten eller att brott mot andra samhällsgrupper ökar. En minskad tilltro till rättsväsendet skulle dessutom kunna bilda grogrund för medborgargården och liknande.

Den skisserade utvecklingen torde inte bara gälla Sverige utan också många andra västländer. En insikt hos beslutsfattare och andra experter inom den kriminalpolitiska sektorn att rättsväsendet inte kan lösa brottslighetsproblemet har vuxit fram under senare år. Rättsväsendets roll kommer sannolikt i allt högre utsträckning att bli att hantera den mera kvalificerade brottsligheten och de mera avancerade brottslingarna.

En stor del av den brottslighet som drabbar och oroar många människor, s.k. vardagsbrottslighet, kan rättsväsendet inte göra mycket åt i dagens situation. Fortsätter brottsligheten att öka kommer situationen dessutom att försämras ytterligare.

Rättsväsendets tillkortakommande när det gäller denna brottslighet får inte medföra att brottsligheten negligeras av samhället. Det skulle vara förödande av flera skäl. Ett skäl är att den allvarligare brottsligheten som regel utvecklas från den lindrigare brottsligheten. Den frekventa vardagsbrottsligheten är således en rekryteringsbas för den allvarligare brottsligheten.

Ett annat skäl är att vardagsbrottsligheten som skapar stor otrygghet bland många människor. Utsatthet och rädsla för brott minskar i väsentlig mån människors livskvalitet. I Sverige liksom i många andra länder har medbor-

garna i olika opinionsundersökningar gett uttryck för att de anser brottsligheten vara ett av de största samhällsproblemen.

Härtill kommer att det blir en grogrund för medborgargarden och andra icke önskvärda företeelser om människor förlorar förtroendet för samhällets förmåga att bemästra brottsligheten.

EN KRIMINALPOLITISK OCH KRIMINOLOGISK UTMANING

Som jag ser det kommer frågan om hur den brottslighet, som rättsväsendet inte kan ta hand om, ska hanteras att vara en av de viktigaste kriminalpolitiska frågorna framöver, kanske den viktigaste frågan. Det kommer att bli en utmaning såväl för politiker och andra beslutsfattare inom den kriminalpolitiska sektorn som för det kriminologiska forskarsamhället att försöka lösa frågan. Den är komplicerad. Vem/vilka bör ha ansvaret för bekämpningen av denna brottslighet? Hur bör den bekämpas? Vilka resurser krävs? Vilka åtgärder bör och kan vidtas? Vilka krav kan den enskilde ställa på samhället och i vad mån bör/kan han eller hon själv svara för sin trygghet, t. ex. genom brottsförebyggande åtgärder?

Det sagda innebär självfallet inte att det saknas behov av reformering inom rättsväsendet. Hur flödet av brott och brottslingar (ärenden och mål) inom rättsväsendet påverkas av olika faktorer är otillräckligt belyst liksom effekterna av interventioner från samhällets sida i olika faser av rättsprocessen. Effekter av påföljder och andra samhällsreaktioner på brott är ett annat område där det finns behov av ytterligare kunskap.

De svenska statsmakterna har fastställt att det övergripande kriminalpolitiska målet skall vara att minska brottsligheten och öka samhällsmedborgarnas trygghet. Brottsprevention har framför allt under senare år fått en framskjuten position i ansträngningarna att nå målet. Det finns ett stort behov av ökade kunskaper, inte minst när det gäller modeller för verksamt lokalt brottsförebyggande arbete. En mer utvecklad teoribildning än som finns i dag skulle kunna bidra till en behövlig effektivisering av det brottsförebyggande arbetet.

DEN KRIMINALPOLITISKA SEKTORN KUNSKAPSBEHOV KAN INTE TILLGODOSES ENBART GENOM INHEMSK KRIMINOLOGISK FORSKNING

Det finns således ett stort behov inom den kriminalpolitiska sektorn av kriminologisk forskning. Såsom framhållits i det svenska betänkandet (SOU 1992:80) Kriminologisk och kriminalpolitisk forskning fordrar behandlingen av samhällsproblem ett mer tvärvetenskapligt och tvärfackligt angreppssätt samt beslutsstruktur och arbets- och verksamhetsformer som universitet och högskolor

i varje fall hitintills haft svårt att erbjuda. Det är bakgrunden till framväxten, inte bara i Sverige, av olika slags sektorsforskningsorgan.

Man bör dock inte i detta sammanhang bortse ifrån att de resurser den nordiska kriminologiska universitetsforskningen haft till sitt förfogande, åtminstone i Sverige, varit – och är – förhållandevis små.

Även om den kriminologiska forskningen vid universitet och högskolor förstärks, som skett i Sverige under senare år, kommer det av resursskäl att vara omöjligt för små länder, som de nordiska, att täcka alla egna forskningsbehov. Men kan dock inte inom ett ämne som kriminologin, till skillnad t. ex. från den medicinska forskningen, utan vidare repliera på utländsk forskning, eftersom förhållanden i olika länder sällan är helt jämförbara.

Med nationellt begränsade forskningsresurser är det nödvändigt att ta tillvara de internationella forskningsresultaten.

STORA MÖJLIGHETER – FÖRHÅLLANDEVIS SMÅ PROBLEM

Det perspektiv och de erfarenheter som jag har från BRÅ gör att jag har en optimistisk syn på ett internationellt samarbete inom kriminologin. Möjligheterna är stora. Jag är medveten om att det finns problem, t. ex. på grund av språkhinder, resursskäl och svårigheter vid internationella jämförelser på grund av kulturella skillnader, brottsdefinitioner och statistikrutiner. Dessa problem tycks dock gå att lösa tillfredsställande i flertalet fall.

Genom internationella databaser och informationsteknologin har det blivit allt enklare att få en överblick över och tillgång till forskningspublikationer från hela världen. Informationsteknologin har också underlättat fortlöpande kommunikation mellan forskare trots stora geografiska avstånd. Det finns dessutom stora möjligheter att sammanträffa och utbyta erfarenheter med andra forskare, t. ex. vid internationella konferenser och seminarer. Det finns också goda möjligheter att etablera olika typer av forskningsprojekt i internationellt samarbete.

Resursvinster kan göras genom att i det egna landet replikera utländska forskningsprojekt. Utländsk forskning kan ligga till grund för och vidareutvecklas genom inhemska forskningsprojekt.

Ett annat sätt att tillgodogöra sig utländsk forskning är att sammanföra utländska forskare och det egna landets för att på grundval av egen och de övrigas forskning ingående diskutera ett särskilt ämne. BRÅ arrangerade under hösten 1991 en sådan workshop på temat *Integrating Individual and Ecological Aspects of Crime*. En rapport över workshopen med bidrag från 10 utländska forskare gavs ut 1993.

BRÅ arrangerar en liknande workshop i september i år på temat *Integrating Crime Prevention Strategies: Motivation and Opportunity* med elva forskare från USA, England och Kanada. Dokumentationen från denna workshop kommer också att ges ut i en särskild rapport.

En annan möjlighet att tillgodogöra sig utländsk forskning är att i ett inhemskt projekt låta en utländsk forskare (eller flera) med särskild kunskap på området i fråga medverka.

Det finns därutöver flera former för internationellt samarbete, t. ex. internationella offerundersökningar och självdeklarationsstudier, komparativa forskningsprojekt med två eller flera deltagande länder. En bland flera fördelar med sådana projekt är att de kan bidra till kunskapen om vilka forskningsresultat som är generaliserbara och därmed tillämpliga i flera länder och vilka som är unika och endast giltiga för något land.

En annan organisationsform för forskningssamarbete är programforskning. Programmet utgör en sammanhållande ram för ett antal delprojekt och kan inkludera grundforskning, tillämpad forskning och utvecklingsarbete. En sådan form, på tvärvetenskaplig nordisk eller internationell basis, men också nationell, torde vara väl lämpad för den forskning som erfordras för att tillgodose den kriminalpolitiska sektorns aktuella behov.

Det finns ett problem, som förmodligen är av övergående natur, nämligen de begränsningar språket sätter. I Sverige, där det förekommer ett livligt internationellt utbyte inom den kriminologiska forskningen (vilket i och för sig inte hindrar att det finns utrymme för ytterligare utveckling) ligger tyngdpunkten i samarbetet inom den anglo-amerikanska forskningsvärlden. Visserligen kan väl det bristande samarbetet med t. ex. fransk- och spansktalande kriminologer delvis skyllas på kulturella skillnader, men det avgörande skälet är nog trots allt språket.

För utvecklingen av kriminologin och därmed också det kriminalpolitiska området är det angeläget att förutsättningar ges för kommunikation och samarbete som inkluderar de latinska länderna. Det är t. ex. nödvändigt att större resurser än hittills satsas på översättningar av forskningspublikationer och på språkutbildning. Behovet av översättningar gäller inte bara till och från latinska eller andra mera exotiska språk. I de nordiska länderna behöver vi också översätta de egna forskningsrapporterna m. m. till engelska, för att öka den internationella tillgängligheten och ge förutsättningar för kvalitetsbedömningar utanför det nordiska forskarsamhället.

Genom den allmänna internationaliseringen, som bl. a. innebär att många kommer att förlägga sin utbildning, eller en del av den, utomlands, kommer allt fler att behärska två eller flera språk.

De internationella organisationer eller sammanslutningar som i framtiden kommer att bedöma ansökningar om bidrag för kriminologisk forskning kommer förmodligen att bedöma kvaliteten och forskningsbehoven från ett internationellt perspektiv, vilket betyder att kraven ökar. Det ter sig sannolikt att nationella forskningsbeviljande institutioner påverkas av de internationella or-

ganens policy och ökar kraven vid sina bedömningar av nationella ansökningar.

Det kan naturligtvis finnas en risk för små länders kriminologiska forskning med internationaliseringen. Den kan medföra en centralisering i den meningen att en koncentration av resurser till större projekt eftersträvas. Forskare i större länder kan komma att gynnas på bekostnad av forskningen i mindre länder. De har större resurser personellt och ekonomisk, deras problem är ofta större och deras genomslagskraft beträffande problemformulering och att hävda sina forskningsbehov större. De har med andra ord större möjligheter att bestämma ramarna för den internationella kriminologiska forskningen.

Å andra sidan kan det mycket väl bli så att sådan forskning som är mer prestigefylld än kriminologin och som t. ex. gynnar utvecklingen av industrin får det internationella samfundets stöd i de större länderna. Och att när gracerna i övrigt skall fördelas det i själva verket ligger i flertalets länders intresse att också mindre länder får stöd för kriminologiska forskningsprojekt.

De tidigare nämnda problemen med internationella komparativa forskningsprojekt tycks, trots allt, inte vara ett direkt hinder för utvecklingen av ett internationellt samarbete. BRÅ:s forskningschef, professorn vid Stockholms universitet, Per-Olof Wikström, har närmare belyst denna problematik i en opublicerad översikt i ett pågående samarbetsprojekt om våldsbrottsligheten i Sverige och Skottland.

Avslutningsvis vill jag sammanfatta mina reflexioner på följande sätt.

Frågan om vem eller vilka som har ansvaret för hanteringen av den brottslighet som rättsväsendet inte klarar av blir allt mer central inom kriminalpolitiken och måste lösas.

Det finns ett stort behov av ökad kriminologisk och annan kunskap med avseende på brottsprevention och effekter av samhällsreaktioner vid olika faser i flödet av brott och brottslingar genom rättsapparaten.

Den kriminologiska forskningen i mindre länder kan inte utan internationell samverkan tillgodose inhemska behov av kriminologisk kunskap.

Ett intensifierat internationellt samarbete förutsätter att kriminologiska vetenskapliga artiklar och forskningsrapporter från mindre språkområden som de nordiska får ökad tillgänglighet genom översättningar till andra språk, framför allt engelska, franska och tyska.

En ökad internationalisering av forskningen torde medföra ökade kvalitetskrav och också centraliseringssträvanden. I ett sådant perspektiv är det viktigt att värna om den nationella forskarkadern, eftersom en lösning av nationella kriminalpolitiska problem kräver att det finns inhemsk kompetens som kan bedöma utländska forskningsresultat, undersöka i vad mån sådana är tillämpliga i det egna landet och i övrigt bedriva forskning som tillgodoser nationella behov.

Av avgörande betydelse för utvecklingen av en nationell kriminologisk forskning är en insikt hos politikerna om att den kriminalpolitiska sektorns stora problem förutsätter ökad kriminologisk kunskap samt att en sådan i sin tur förutsätter att det finns en nationell kriminologisk forskningsbas.

Referenser

Farrington, D., Sampson, R. J. & Wikström, P.-O. H. (1993): Integrating Individual and Ecological Aspects of Crime. BRÅ-report 1993:1. Brottsförebyggande rådet. Fritzes, Stockholm.

Journal of Research in Crime and Delinquency (1993): Special Issue: Symposium on the Future of Research in Crime and Delinquency. Volume 30, number 4, November 1993.

Regeringens proposition 1992/93:170: Forskning för kunskap och framsteg.

Regeringens proposition 1993/94:100: Bilaga 3 (budgetpropositionen).

Statens offentliga utredningar, SOU 1992:80: Kriminologisk och kriminalpolitisk forskning. Allmänna Förlaget, Stockholm.

Wikström, P.-O., H., Ahlberg, J. & Dolmén, L. (1994): Brott, brottsprevention och kriminalpolitik. BRÅ-rapport 1994: 1. Brottsförebyggande rådet. Fritzes, Stockholm.

Wikström, P.-O. H.: Cross-National Comparative Criminology – Prospects and Problems (opublicerad översikt).